

Súkromné závety v priebehu času***Private wills through time*****JUDr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová, PhD.****Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra súkromnoprávných vied****Anotácia**

Článok ponúka historický prehľad vývoja foriem, akými mohla osoba usporiadať svoje majetkové vzťahy pre prípad smrti, pričom sa zameriava na súkromné závety. Obsah a forma súkromných testamentov sa v priebehu času menili, prispôbovali novým požiadavkám spoločnosti a politickým pomerom. Platné testamentárne formy v Slovenskej republike už dlho podliehajú kritike a očakáva sa ich rekodifikácia.

Annotation

The article offers a historical overview of the development of the forms by which a person could arrange his property in the event of the death, focusing on private wills. The content and form of private wills changed over time, adapting to new demands of society or political conditions. Valid testamentary forms in the Slovak Republic have long been subject to criticism and their recodification is soon to be expected.

Kľúčové slová

Dedičské právo, úkony mortis causa, testamentárna sloboda, závet, vývoj

Key words

Inheritance law, moris causa act, testamentary freedom, will, development

Úvod

Možnosť autonómneho usporiadania majetkových pomerov osoby pre prípad smrti je imanentnou súčasťou právnych poriadkov vyspelých demokratických krajín. Z historického hľadiska tomu tak vždy nebolo. Úkony *morits causa* boli častokrát obmedzené čo do majetku, ktorý sa mohol testovať, ako aj do osôb, ktoré tak mohli spraviť, alebo dedičov, ktorí mohli byť takto určení dediči. Práve vývoj jednotlivých foriem, a to, čo ich formovalo, má vplyv aj na dnešné testamentárne formy, ktorými slovenský právny poriadok disponuje. Súkromné formy závetu vykazujú vysokú mieru rigidity, sú chápané prísne formalisticky. Akákoľvek odchýlka od zákonom stanovenej formy a formálnych náležitostí má za následok absolútnu neplatnosť tohto právneho úkonu, čo je typické pre väčšinu európskych právnych predpisov. Týmto spôsobom sa zákonodarca snaží zabezpečiť autentickosť tohto právneho úkonu a zároveň berie do úvahy fakt, že závet sa „aktivizuje“ až po smrti poručiteľa a nie je možné ho dodatočne objasniť.^[1]

Súkromné závetý na území Slovenskej republiky v historickom kontexte

Pri vývoji a kreovaní formálnych znakov súkromných závetov je nutné pozerať sa na normovanie foriem jednotlivých úkonov *mortis causa* v širšom časovom rozhraní. V najstarších časoch, nakoľko neexistovalo súkromné vlastníctvo, ale len kolektívne vlastníctvo, reálne neexistovalo ani dedičské právo, a tým zákonite ani žiadne právne úkony *mortis causa*. Až postupným rozvíjaním individuálneho vlastníctva sa začal rozvoj dedičského práva, a teda aj testamentárnej slobody. „Sv. Štefan už všeobecne pripustil individuálne vlastníctvo okrem rodinného nedielu. V súvislosti s tým dôsledne uznal aj zákonné dedičské právo k tomuto majetku[2], a to pre descendentov aj príbuzných.“[3] Právo disponovať so svojím majetkom pre prípad smrti bolo značne obmedzené a neznamenovalo povolenie testovacieho práva vo všeobecnosti.[4] Forma a formálne znaky úkonov posledného poriadku neboli v tomto historickom období na území Uhorska jednotne stanovené, ale ponechávali sa na obyčajové právo, ktoré na území Uhorska bolo značne partikulárne. V tomto historickom období sa začína používať tzv. stredoveký testament, ktorého formálne náležitosti boli vágne formulované na zásadách rímskeho a kánonického práva. Nakoľko neboli komplexne špecifikované súdobou teóriou, dôsledkom bolo veľké množstvo neplatných závetov alebo ich minimálne využívanie.[5]

Dedičské právo ako celok, a teda aj prejavy testamentárnej slobody boli ovplyvnené feudálnym systémom[6]. Formy a formálne náležitosti právnych úkonov posledného poriadku podliehali obyčajovému právu, a tak boli v rôznych častiach Uhorska rôzne požiadavky na ich platnosť. Existovali ústne alebo písomné úkony *mortis causa*, pri ktorých vyhotovovaní bol potrebný rôzny počet svedkov konkretizovaný miestnou právnou obyčajou. „V stredovekej uhorskej právnej písomnej praxi predovšetkým hodnoverných miest a mestských kníh protokolov testamentov sa zachovali prvé závetý už z 13. storočia a sú zaujímavé v dvoch aspektoch: subjektívna forma (ego forma) a prítomnosť svedkov overujúcich konštitutívne závetný úkon, čo bolo výnimočné u iných druhov stredovekých listín“[7]. Napriek variabilite obyčajového práva, mal každý písomný závet *invokáciu*, *intituláciu*, *arengu*, *dispozíciu* a dátum[8].

Po roku 1222 sa dedenie nedonačného majetku spravovalo podľa Zlatej buly Ondreja II., obyčajového práva a zákonných článkov z rokov 1231, 1267 a 1290[9], ktoré však neupravovali formálne náležitosti na ich platnosť. Ľudovít Veľký v roku 1351 pri potvrdzovaní Zlatej buly Ondreja II. vynechal ustanovenie IV, ktoré sa týkalo dedenia a testovania nedonačného majetku, čo malo za následok pripadnutie pozostalosti kráľovi, ak šľachtic nemal descendentov alebo kolaterálov. Vynechanie daného ustanovenia malo za následok neplatnosť akéhokoľvek úkonu *mortis causav* šľachtica v danom historickom období.

Spísaním obyčajového práva v Tripartite (v roku 1514) nastala relatívna nemennosť testovacieho práva do roku 1848, najmä čo sa obsahu týka. Formálne náležitosti závetov však v Tripartite neboli upravené. Súkromné spísané závetý neformálne kopírovali vzory verejne zriadených závetov. Verejne zriadené závetý sa spravovali náležitosťami, ktoré boli upravené v Tripartite ako náležitosti potrebné na pravosť verejných listín, a preto sa písomné závetý, ako aj iné úkony *mortis causa* podriadili ustanoveniu II/17[10], podľa ktorého bolo nutné pri podozrení na nepravosť listiny skúmať dátum vydania listiny, odtlačok pečate a jeho správne umiestnenie na listine, kolopis, obsah a označenie právneho druhu listiny, jednotlivé zásahy a opravy vykonané v texte listiny.[11] Takéto zovšeobecnené podmienky na formálnu úpravu súkromných závetov a odkazovanie na obyčaj v danom mieste zapríčinilo, že

vyjadrovanie poslednej vôle sa vo všeobecnosti uplatňovalo minimálne. Vplyv na nevyužívanie súkromných závetov mala aj nejednotná súdna prax ovládaná cirkevnými súdmi, ktoré uplatňovali na dedičské právo rímske^[12] alebo kánonické právo, ktoré vykladali alebo interpretovali rozlične.^[13] Zákonný článok XXXI/1639, v § 4 odporúčal dodržiavanie „obvyklých náležitostí“, ktoré boli opäť veľmi všeobecne formulované a nemali zásadný vplyv na nejednotnosť a nekonzistentnosť praxe, čo malo za následok okrem minimálneho využívania súkromných závetov aj časté vyhlasovanie súkromných závetov za neplatné.

Zásadný význam pre formy závetov mal zákonný článok XXVII /1715 s podtitulom *O závetoch*, ktorý ako prvý zákonnou cestou reguloval formálnu stránku právneho úkonu, ktorým sa zriaďovali súkromné závety. Od roku 1715 sa stali záväznými formálnymi znakmi súkromných závetov: presná identifikácia osôb uvedených v závete; identifikácia a presné označenie predmetu dedenia; datovacia formula s časovými údajmi a miestnymi údajmi; akt testovania – „testátor musel zreteľne vyjadriť, že listina alebo jeho výpoveď (fasia) obsahuje jeho ostatnú vôľu zriadiť závet“^[14]; potvrdenie aktu testovania svedkami. Zriadený závet musel byť prečítaný pred svedkami v jazyku, ktorému zriaďovateľ závetu rozumel, čo muselo byť tiež zaznamenané. Nevýžadovalo sa, aby poručiteľ sám vlastnoručne závet spísal. Navyše v závetoch bola povinnosť vyhýbať sa písomným zásahom do textu závetu, ako aj nečitateľnosti písma, hoci táto podmienka nebola výslovne uvedená v tomto zákonnom článku, ale vychádzala zo skoršej zákonnej a obvyčajovej úpravy závetov. Posledným úkonom, aby mohol byť závet platný, bol akt publikácie uvedený v § 8 zákonného článku XXVII/1715, ako aj v zákonnom článku CVII/1723, kedy do jedného roka od smrti poručiteľa musel byť závet publikovaný.

Výnimku z týchto formálnych náležitostí mali závety zriadené mešťanmi, pretože § 7^[15] zákonného článku XXVII/1715 dával mešťanom (alebo občanom spadajúcim pod tavernikálne právo) možnosť vybrať si, či budú pri zriaďovaní závetu (súkromného alebo verejného) rešpektovať podmienky ustanovené v tomto zákone, alebo pri jeho zriaďovaní budú aj naďalej vychádzať zo skorších miestnych mestských právnych obvyčajov alebo štatútov. Formálne náležitosti závetov v danom historickom období uvádza aj Szelemenics vo svojom komentári o uhorskom súkromnom práve^[16]. Išlo o dlhodobu platné náležitosti, ktorými boli:

- čo najpresnejšia identifikácia osôb – testátora, ostatných osôb uvedených v závete, ako aj svedkov;
- presne stanovený predmet darovania. Testátor mal možnosť v závete určiť konkrétne podiely pre jednotlivých dedičov. Ak to tak nespravil, bola uzákonená nevyvrátiteľná domnienka, že dedičské podiely jednotlivých dedičov sú rovnaké;
- ak išlo o písomný závet, nemal obsahovať vo vzťahu k objektu testovania žiadne prepisy, vyškrabovanie alebo iné opravy v písme;
- datovacia formula, ktorá okrem dátumu a miesta právneho úkonu dokonca vyžadovala aj čas vydania závetu;
- podpisy príslušných subjektov, tak testátora, ako aj príslušného počtu svedkov;
- ak bol závet spísaný v jazyku, ktorému testátor nerozumel, mal mu byť vysvetlený v jazyku, ktorému rozumel. V tomto prípade je možné upriamiť pozornosť na to, že súkromné závety

nemuseli byť písané vlastnou rukou a zákon pri formálnych podmienkach platnosti závetov vyžadoval rovnaký počet svedkov, či už išlo o holografný závet napísaný vlastnou rukou testátora alebo o alografný závet, ktorý mohol byť napísaný inou osobou a dokonca aj v inom jazyku, aký testátor ovládal;

- Publikácia závetu po smrti testátora najneskôr do jedného roka po jeho smrti.

Nadalej sa vyžadovala pri spísaní súkromných závetov prítomnosť svedkov, ktorých počet bol určovaný obyčajou konkrétneho mesta. Zákonne bol upravený počet svedkov len pri šľachticoch, kedy súkromný písomný testament musel obsahovať podpis poručiťľa, jeho pečať, podpis piatich rovnocenných svedkov (z rovnakého stavu) alebo šiestich, ak sa poručiťľ nevedel podpísať. Nakoľko podľa zákonného článku XXVII/1715 sa vyžadovalo vyznanie poručiťľovej vôle, ako aj prečítanie celého závetu, závet nemohol byť napísaný formou uzavretých listín. „Ako však správne podotkol Jung, právo ponechalo v platnosti aj závetu zriadené v zatvorenej forme, pokiaľ tamojšia prax mesta už skôr uznávala uvedený druh.“^[17] Prijatie zákonného článku XXVII/1715 malo za následok, okrem zjednotenia formálnych náležitostí najmä šľachtických závetov, aj jeho častejšie využívanie v praxi.

Poddaní mali možnosť testovať podľa priznaného dispozičného práva k majetku. „Spôsob testovania bol partikulárne rozličný, a to uznávalo aj Tripartitum aj neskoršie zákony.“^[18] Na platnosť testamentu museli byť vo všeobecnosti dodržané formálne znaky ako svedecká účasť, vyjadrenie poslednej vôle a parafovanie. Poddanské závetu sa delili taktiež na súkromné a verejné, riadne a privilegované, avšak forma a obligatórnosť formalít závisela priamo od zemepána^[19] (svedkovia mohli byť dvaja alebo dvaja a richtár, poprípade kňaz, zemepánsky notár, oficiál, prípadne viacerí svedkovia)^[20]. Ani prijatie zákonného článku XXVII/1715 nemalo významný vplyv na túto rôznorodosť foriem testamentárneho práva poddaných. Predpokladá sa, že pre poddanské závetu bolo potrebné dodržať menej formalít, ak však neexistovala miestna obyčaj, „ich zriadenie sa podriadilo vo veci svedkov zák. čl. XXVII/1715“^[21].

Pre úplnosť, v tomto historickom období bolo možné okrem závetu využiť aj úkony *mortis causa* ako privilegovaný závet, spoločný závet, kodícil, ako aj dedičské zmluvy či darovanie pre prípad smrti. Uvedené právne úkony preberali formálne náležitosti závetov, alebo museli spĺňať modifikované požiadavky pre daný typ právneho úkonu.

Bez prítomnosti svedkov bolo možné zriadiť súkromný závet až na základe § 1 zákonného článku XIV/1840 (novela zákonného čl. XVII/1715).

Politická zmena po roku 1848 a nastolenie rakúskeho zákonodarstva spôsobili zmeny aj v dedičskom práve. Podľa cisárskeho patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., Všeobecný zákonník občiansky (ďalej len ako ABGB)^[22] bolo možné zriadiť posledný poriadok (závet, odkaz, darovanie pre prípad smrti), alebo dohnúť úpravu pomerov pre prípad smrti dedičskou zmluvou. Závetom (mimosúdny písomný alebo ústny závet, súdny závet, privilegovaný závet) bolo možné odkázať majetok dedičovi, ak však v takomto dokumente nebol stanovený dedič, ale upravovali sa len iné opatrenia, išlo o dodatok k závetu. Zákon upravoval presné obsahové ako aj formálne náležitosti jednotlivých úkonov *mortis causa*, čo malo za následok zjednotenie nejednotného obyčajového práva pri týchto úkonoch na území Uhorska. Ako súkromné závetu bolo možné chápať:

- Mimosúdny písomný závet:

- tento druh závetu mohol byť napísaný vlastnou rukou, a v tomto prípade musel obsahovať vlastnoručný podpis poručiteľa formou celého jeho mena. Vhodné bolo označenie dňa, roku a miesta vyhotovenia poslednej vôle. V tomto prípade sa nevyžadovala prítomnosť svedkov.
- Ak bol závet napísaný inou osobou ako poručiteľom, musel byť takto vyhotovený závet podpísaný vlastnoručne poručiteľom a podpísaný pred trom svedkami,^[23] z ktorých aspoň dvaja museli byť súčasne pri podpise prítomní. Títo svedkovia však nemuseli poznať obsah závetu, ale zhotoviteľ musel pred nimi vyhlásiť, že listina obsahuje jeho poslednú vôľu a následne ju pred nimi podpísať. Svedkovia sa taktiež museli podpísať na listinu obsahujúcu poslednú vôľu poručiteľa. Ak by nevedel poručiteľ písať, pripájalo sa k listine pri prítomnosti troch svedkov vlastnoručné znamenie ruky poručiteľa, a jeden zo svedkov pripísal meno poručiteľa. Ak by poručiteľ nevedel čítať, mal jeden z troch svedkov povinnosť predčítať túto poslednú vôľu. Ak ale osoba nevedela, alebo nechcela zriadiť písomný závet, mohla zriadiť ústny závet.^[24]
- Mimosúdny ústny závet:
 - tento druh závetu bol platný, ak zhotoviteľ vážne prehlásil svoju vôľu pred trom svedkami, súčasne prítomnými svedkami. Aby bol tento závet platný po smrti poručiteľa, vyžadovala sa súhlasná prísažná výpoveď všetkých troch svedkov – minimálne dvoch súčasne.

Po prinavrátení právnej slobody Uhorsku a navrátení sa k obyčajovému právu, ktoré sa už nedalo plne v nových spoločenských podmienkach uplatňovať, boli Judexkuriálnou konferenciou vytvorené Dočasné súdne pravidlá, ktoré upravovali aj testamentárnu slobodu. Upravila sa voľná dispozícia zdedeného a nadobudnutého majetku. Testamentárne formy však neboli týmito pravidlami upravené, a tak pokračovalo v Uhorsku testovanie na základe obyčajového práva, ktoré stále vykazovalo nejednotnosť, nesystémovosť s výraznými odchýlkami na jednotlivých územiach. „Formálne náležitosti až do roku 1876 (po prijatí zásadného zák. čl. XVI/1876) diferencovali úkony *mortis causa* podľa miesta a spôsobu výkonu testamentárneho úkonu poručiteľom a prítomnými svedkami (prípadne ďalšími subjektmi).“^[25] Zákonný článok XVI/1876 o formálnych požiadavkách testamentov, dedičných záväzkov a na pád smrti znejúcich darúňkov upravoval nie len úkony posledného poriadku, ale aj kodicily a určil tieto formy posledného poriadku:

- Súkromné závety, ktoré mohli byť písomné alebo ústne, holografné alebo alografné;
- Privilegované závety – závety s menším stupňom formalizmu zriadené v čase moru alebo iných životunebezpečných a zároveň ľahko a rýchlo prenosných ochorení na mieste, kde epidémia prepukla, na otvorenom mori, v čase vojny a mobilizácie na všetkých, ktorí sa nachádzali na bojisku alebo vo vojnovej zóne do 8 km od nej. Tieto závety boli platné do 3 mesiacov od ukončenia výnimočnej okolnosti;
- Verejné závety, ktoré boli zriadené pred súdom alebo verejným notárom;
- Závety zriadené v zahraničí;

- Spoločné závety, ktoré mohli zriadiť len manželia;
- Darovanie pre prípad smrti, ktoré muselo spĺňať všetky formálne náležitosti darovacej zmluvy, ako aj náležitosti písomného závetu.

Súkromné závety po 1. svetovej vojne

„Československý právny poriadok pri formálno-právnej stránke úkonov posledného poriadku len veľmi mierne reinterpretoval prevzatý zák. čl. XVI/1876, na druhej strane ho cez záväzné judikáty Najvyššieho súdu opätovne verifikoval s československou právnou praxou, resp. praxou jej slovenskej časti.“^[26] Takto fungujúci systém hájila veda aj prax do roku 1950. Významným bolo prijatie zákona č. 179/1924 Zb. z. a n, ktorým sa zjednotila testamentárna sloboda všetkých doterajších stavov (šľachta, mešťania, poddaní...) a zrušili sa fideikomisy.

Výrazná reakcia na spoločenské podmienky po 2. svetovej vojne, referende v Československej republike a následnom vydaní ústavy v roku 1948 mala vplyv na celý právny systém vrátane úkonov posledného poriadku. Vydaním zákona č. 141/1950 Sb. Občianskeho zákonníka sa aj testovacia sloboda prispôsobila novým politickým a spoločenským podmienkam. V ňom boli stanovené strohejšie formy posledného poriadku, ktorými bol závet (holografný závet, alografný závet a závet formou úradnej zápisnice na súde alebo pred notárom) alebo odkaz. Súkromný závet mohol mať už len písomnú formu. Medzi ďalšie formálne náležitosti patrilo označenie dňa, mesiaca a roku, kedy bol spísaný.

- Holografný závet napísaný vlastnou rukou, musel byť poručiteľom aj vlastnoručne podpísaný. Pri tomto druhu závetu sa nevyžadovala prítomnosť svedkov.
- Alografný závet, ktorý nebol napísaný vlastnou rukou poručiteľa, musel obsahovať vlastnoručný podpis poručiteľa. Aby mohol byť alografný závet platný, vyžadovalo sa výslovné prejavenie poručiteľa, že ide o jeho poslednú vôľu pred dvoma súčasne prítomnými svedkami. Svedkovia nemuseli vedieť, čo sa v závete nachádza, podstatné bolo, že vedeli, že táto listina obsahuje poslednú vôľu zhotoviteľa. Následne sa museli na listinu podpísať. Alografný závet mohol byť využitý tiež, ak závetca nevedel, alebo nemohol čítať alebo písať. V tomto prípade mohol prejaviť svoju poslednú vôľu pred tromi súčasne prítomnými svedkami do zápisnice, ktorá mu musela byť prečítaná. Následne musel pred svedkami potvrdiť, že listina obsahuje jeho pravú poslednú vôľu. V zápisnici muselo byť uvedené, že závetca nevie čítať alebo písať a podpisovali ju všetci svedkovia.

V roku 1964 bola testamentárna sloboda ešte viac oklieštená, čo bolo zapríčinené opäť zmenou spoločenskej situácie a víťazstvom socializmu vo všetkých oblastiach života spoločnosti a dosiahnutím vysokého stupňa zospoločenšenia výrobných prostriedkov a koncentrácie majetku v rukách socialistických organizácií a štátu^[27]. Vplyv na dedičské právo mala rovnako skutočnosť, že súkromné vlastníctvo malo byť postupne likvidované. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v pôvodnom znení upravoval dedenie len osobného vlastníctva. V piatich ustanoveniach bolo upravené dedenie zo závetu a závet zriadený formou notárskej zápisnice. Súkromný závet, ako prejav vôle len jedného človeka, musel byť uskutočnený v predpísanej písomnej forme. „Na platnosť takého závetu je podľa § 476 ods. 2 Občianskeho zákonníka potrebné, aby ho závetca napísal vlastnou rukou, podpísal a uviedol v ňom deň, mesiac a rok, kedy ho podpísal.“^[28] Závet musel byť čitateľný, pretože nečitateľnosť jeho

ustanovení by mala za následok ich neplatnosť. Súkromný závet bolo teda možné zriadiť len v holografnej forme. Zrušenie nastalo zničením listiny, na ktorej bol napísaný. Je možné poznamenať, že táto právna úprava testamentárnych foriem bola až neprimerane strohá.

Súkromné závety *de lege lata*

Po roku 1989 a zmene politického režimu a smerovania Slovenskej republiky zákonom č. 509/1991 Sb. úprava úkonov *mortis causa* pokračovala v strohom poňatí foriem týchto úkonov. Slovenská právna úprava od vzniku samostatného štátu rozpoznáva tri druhy úkonov *mortis causa*, holografný závet, alografný závet a závet zriadený vo forme notárskej zápisnice. Osobitná forma závetu sa vyžaduje pri osobách, ktoré nemôžu čítať alebo písať, maloletých, ktorí dovŕšili 15. rok života, nevidomých osôb, nepočujúcich osôb, ktoré nemôžu čítať alebo písať. Súkromné závety musia na ich platnosť spĺňať tieto formálne náležitosti:

- Holografný závet – posledná vôľa zhotoviteľa musí byť napísaná jeho vlastnou rukou, podpísaná vlastnou rukou s uvedením dňa, mesiaca a roku^[29]. Na platnosť tohto závetu sa nevyžadujú svedkovia.
- Alografný závet – forma poslednej vôle, ktorá nie je napísaná vlastnou rukou poručiteľa, ale môže byť napísaná kýmkoľvek, mechanicky, elektronicky a následne vytlačená na hmotný substrát. Tento hmotný substrát je definovaný priamo v ustanovení § 476 b zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov, a môže nim byť len listina. Aby bol tento závet platný, vyžaduje sa, aby bol vlastnoručne podpísaný závetcom. Pri tomto druhu závetu sa vyžaduje prítomnosť svedkov. Závetca musí pred dvoma súčasne prítomnými svedkami vyjadriť, že v tejto listine je uvedená jeho posledná vôľa, pričom ju však nie je povinný im prečítať. Bezprostredne po tomto prejave závetcu musia túto listinu obaja svedkovia podpísať. Pri oboch súkromných závetoch je nevyhnutné dodržať aj poradie podpisu poručiteľa. „Právna teória a súdna prax ustálili iba to, že na konci závetu musí byť podpis, pretože sa ním dovŕšuje obsah závetu.“^[30]

Formy súkromných závetov využívajúce moderné technológie

Vývoj technológií v posledných desaťročiach, ako aj rýchlosť tohto vývoja je bezprecedentná pri porovnávaní s minulosťou.^[31] Zároveň s tým využívanie nových technológií, elektronická prepojenosť ľudí a globalizácia sveta má tempo neporovnateľné s tempom vývoja v minulosti. Celkovo vo svete vlastní smartphone 6,92 miliardy používateľov, čo je 85,88 percent svetovej populácie^[32], pričom týmto zariadením je možné napísať súbory, nahráť audio alebo audiovizuálne súbory, uložiť ich na tomto médiu, preposlať, uložiť ich na inom externom úložisku a pod. Aj preto sa čoraz častejšie objavuje v právnych textoch najmä common – law právnej kultúry pojem elektronický závet (e-will). Jedným z argumentov proti čisto elektronickým závetom je, že takéto elektronické dokumenty alebo nahrávky majú vysokú možnosť manipulovania, ktorá môže byť ťažko súdom zistiteľná, nakoľko „každá kópia je perfektná kópia, nerozoznateľná od originálu...“^[33] Tento argument je postupne vyvracaný práve rýchlym vývojom technológií, kedy sa postupne dostávame do bodu, kde moderné technológie poskytujú vyššiu mieru zabezpečenia ako tradičné písané formy (metadáta^[34], šifrovanie, využitie autentizačných prvkov a pod.).

Elektronický závet, resp. elektronická posledná vôľa môže mať mnoho foriem od SMS poslanej dôveryhodnej osobe, vlastnoručne napísanom dokumente ťahom vlastnej ruky a uloženom na elektronickom zariadení, dokumente napísanom pomocou klávesnice uloženého na domácom počítači, smartphone alebo na úložisku, cez audio alebo audiovizuálnu nahrávku a mnohé iné formy, ktoré do budúcnosti dnes nie je možné ani predpokladať. Toto široké spektrum možností technológií pri vyjadrovaní vôle osôb malo za následok snahu systematizovať či kategorizovať elektronické posledné vôle. Jedným z delení je rozlišovanie elektronických závetov na off-line elektronické závety, online elektronické závety a elektronické posledné vôle zriadené kvalifikovaným správcem.^[35]

- Off-line elektronický závet^[36] je možné chápať ako všetky dokumenty uložené na lokálnom pevnom disku, ktoré môžu byť napísané ručne (tablet s perom), napísané klávesnicou, audio záznamy alebo audiovizuálne záznamy. Takto vytvorený závet je možné klasifikovať ako súkromný závet. Poručiteľ je zodpovedný za uloženie, uschovanie a najmä nájdenie závetu po jeho smrti. Negatívom takéhoto druhu závetu je práve dynamika vývoja technológií, a tak dokument vytvorený dnes na domácom počítači v terajšej softwarovej verzii nemusí byť čitateľný pre technológiu o 20 alebo 30 rokov. Pri týchto súboroch je nutné taktiež pozerať na zabezpečenie takéhoto dokumentu proti neoprávnenému zásahu tretích osôb formou šifrovania alebo iných autentizačných prvkov.
- Online elektronický závet je možné chápať ako závet vytvorený a uložený na úložisku tretej osoby poskytujúcej túto službu (Facebook, Dropbox, Cloud, a pod.). Oproti off-line elektronickému závetu sa k poručiteľovi pripája ďalšia súkromná osoba poskytujúca túto službu na základe zmluvy. Takýto závet sa nenachádza na žiadnom pevnom disku elektronických zariadení vlastnených poručiteľom, ale len na serveroch poskytovateľa služby. Okrem rovnakých problémov ako má off-line elektronický závet (autenticita, podpis, reálne vyjadrenie, že ide o poslednú vôľu, uloženie dokumentu) tu existuje problém zmluvných podmienok týchto poskytovaných služieb. Z pohľadu poručiteľa môže vytvorenie takejto poslednej vôle vyzeráť rovnako ako vytvorenie off-line elektronického závetu, poprípade nemusí ani vedieť rozlíšiť, či vytvoril online elektronický závet alebo off-line elektronický závet.
- Poslednou uvádzanou formou je elektronická posledná vôľa zriadená kvalifikovaným správcem, ktorým by mohol byť notár alebo aj právnické osoby, ktoré na to majú povolenie, alebo sú za týmto účelom založené. Táto forma však už nemá prvky súkromného závetu.

Elektronické závety je možné rozdeliť aj podľa druhu súboru použitého pri ich vytváraní na písané dokumenty, na audio nahrávky^[37] alebo na audiovizuálne nahrávky^[38]. Podľa typu súboru sa odlišujú aj náležitosti potrebné na ich akceptáciu praxou. Z písaných elektronických dokumentov musí byť jednoznačné, že ho napísal poručiteľ. Pri využití aplikácií, ktoré umožňujú na tabletoch alebo smartphonoch písať vlastnou rukou a výsledok je rovnaký ako písmo písané perom na papier (napr. Nebo, GoodNotes, Scrble Ink...), by mohli byť uplatniteľné rovnaké podmienky na platnosť tohto dokumentu, ako pri holografnom závete – aby bol celý dokument napísaný vlastnoručne, a aj podpísaný vlastnoručne zhotoviteľom. Písmo, ako aj podpis, nakoľko je napísaný vlastnou rukou zhotoviteľa, je možné porovnať s dokumentmi, ktoré napísal pred svojou smrťou, a tak overiť ich autentickosť. Oproti holografnému závetu písanému na hmotný substrát by ale navyše obsahoval metadáta, z ktorých by bolo možné zistiť ešte viac informácií, (kedy presne bol napísaný, na akom zariadení, kedy a či bol

menený...). V prípade *Javiera Castra* v Ohio v roku 2012 súd uznal takto napísaný závet za platný, pretože spĺňal všetky náležitosti vyžadované zákonom (vlastnoručne napísaný, podpísaný a vyhotovený pred svedkom).^[39] Pri elektronickom dokumente nenapísanom ťahom vlastnej ruky ale napríklad klávesnicou, by sa autentickosť daného dokumentu mohla zaručiť použitím zaručeného elektronického podpisu tak poručiteľa, ako aj potrebného počtu svedkov, poprípade iných autentizačných prvkov zaručujúcich pravosť daného dokumentu obsahujúceho jeho poslednú vôľu. Pri audiovizuálnych závetoch^[40] by v rámci tejto nahrávky museli byť výslovne uvedené predpísané náležitosti ako dátum vyhotovenia poslednej vôle (povedaný zhotoviteľom, ukázaná denná tlač), výslovne potvrdenie zhotoviteľa, že táto nahrávka má pôsobiť ako jeho závet a samotné vyjadrenie vôle ako „prerozdeliť“ majetok pre prípad smrti zhotoviteľa.

Tradičným príkladom zavedenia elektronického závetu do právneho poriadku je štát Nevada, ktorý bol jedným z prvých štátov upravujúcich elektronický závet. Na základe Nevada Revised Statutes^[41] je v tomto štáte elektronická posledná vôľa prípustná, ak je vytvorená a uložená v elektronickom súbore obsahujúcom dátum, elektronický podpis poručiteľa a jednu z ďalších autentizačných možností:

- autentizačnú charakteristiku poručiteľa (jedinečná vlastnosť určitej fyzickej osoby, napr. odtlačok prsta, sken sietnice, rozpoznávanie hlasu, rozpoznávanie tváre, videozáznam, digitalizovaný podpis ako grafický elektronický obrázok vlastnoručného podpisu poručiteľa);
- elektronický podpis a elektronická pečať notára, ktoré sú na nich umiestnené v prítomnosti poručiteľa, a v prítomnosti ktorého poručiteľ na nich umiestnil svoj elektronický podpis,
- elektronické podpisy dvoch alebo viacerých svedkov podpísaných v prítomnosti poručiteľa, a v ktorých prítomnosti podpísal poručiteľ dokument elektronickým podpisom.

Viaceré štáty Spojených štátov amerických umožnili platnosť elektronických závetov. Niektoré prijali tzv. *Uniform Electronic Wills Act*, ktorý umožňuje poručiteľovi zhotoviť elektronický závet a umožňuje dedičským súdom dať elektronickým závetom právny účinok.^[42] Nakoľko jeho aplikáciu a akceptáciu necháva na jednotlivé štáty, osoby, ktoré chcú zriadiť elektronický závet, musia poznať odpovede na otázky, ktoré by mali byť zvažované aj štátmi, ktoré uvažujú o prijatí elektronického závetu do ich právneho systému.

- Uznávanie a platnosť elektronického závetu – základný predpoklad pre elektronický závet je jeho aprobovanie v právnom systéme.
- Formálne požiadavky na platnosť elektronického závetu – môžu byť odlišné v konkrétnych štátoch povoľujúcich elektronický závet, napr. prítomnosť svedkov, počet svedkov, elektronické podpisy, overovanie zámeru závetcu a pod.
- Požiadavka na notárske overenie – niektoré štáty vyžadujú elektronické overenie notárom pre platnosť elektronického závetu.
- Bezpečnosť elektronického závetu – ide o zabezpečenie bezpečného digitálneho uskladnenia závetu, zabránenie neoprávnenému prístupu k závetu, určenie požiadaviek týkajúcich sa úložiska alebo registrácie závetov a pod.

- Autentifikácia – aké požiadavky sú potrebné, aby bola zaručená autenticita elektronického závetu. Na preukázanie totožnosti sa môže vyžadovať overený elektronický podpis, odtlačok prsta, sken sietnice, nahrávka hlasu a pod.
- Vykonávanie elektronického závetu na diaľku – hľadá odpoveď na otázku, či je možné zriadiť platný závet aj pomocou videokonferencie, poprípadne iným elektronickým diaľkovým spôsobom.^[43]

Budúcnosť súkromných závetov v Slovenskej republike

Slovenský právny systém čaká na rekodifikáciu celého Občianskeho zákonníka od roku 1991, aj preto ostali formy prejavu poslednej vôle nemenné, aj napriek rozvoju technológií a pripomienkam z praxe a akademického prostredia. Z legislatívnych zámerov, ako aj už predložených paragrafových znení, je možné vidieť smerovanie rekodifikačných prác od všeobecného ku konkrétnemu. „Po všeobecnej časti budú nasledovať právnické osoby a čiastkové otázky práva obchodných spoločností, statusové otázky človeka, nasledované vecným, rodinným a dedičským právom a právom zmluvných a mimozmluvných záväzkov.“^[44] Preto testamentárna forma a smerovanie foriem súkromných závetov bolo upravené len v návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka, ktorý bol schválený vládou SR v r. 1998 a v zverejnenom návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka pod vedením prof. Antona Dulaka v roku 2015. Úkony *mortis causa* vyplývajúce z návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka z roku 2015^[45] boli dedičská zmluva, závet a odkaz. Súkromný závet podľa tohto znenia mohol mať holografnú formu – písaný vlastnou rukou poručiteľa a ním aj podpísaný alebo alografnú formu – nepísaný vlastnou rukou poručiteľa, rovnako ako v dnes platnej právnej úprave musel byť v listinnej podobe a zároveň podpísaný pred dvoma svedkami súčasne. Svedkovia by sa na závet podpisovali. Ak by nemohol poručiteľ písať alebo čítať, prejavuje svoju poslednú vôľu pred tromi súčasne prítomnými svedkami, závet sa mu predčíta a následne sa svedkovia na neho podpíšu. To isté by platilo aj pre nevidomé osoby, osoby ktoré nemôžu písať alebo čítať, pričom v tomto prípade sa im obsah závetu musí pretlmočiť do znakovkej reči. Dá sa povedať, že v prípade súkromných závetov by podľa tohto znenia nedošlo k radikálnym zmenám, ak k vôbec nejakým.

Záver

Testamentárna sloboda a rovnako jej formy prešli zdĺhavým vývojom, ktorý skôr či neskôr reagoval na potreby a požiadavky spoločnosti. Od roku 1950, kedy nastala výrazná zmena vyplývajúca z politických a sociálnych zmien v spoločnosti, výrazne zmeny v týchto inštitútoch v našom právnom poriadku nenastali. Čakajúc na rekodifikáciu celého Občianskeho zákonníka sa od vzniku samostatnej Slovenskej republiky do dedičského práva ako celku takmer vôbec nezasahovalo. Z predložených rekodifikačných návrhov paragrafových znení Občianskeho zákonníka je možné vidieť, že právna úprava testamentárnych foriem má tendenciu navracáť sa k právnym možnostiam testamentárnych foriem pred rokom 1950. Pri súkromných závetoch však nenastáva zmena a vyžaduje sa ich písomné prevedenie potrebné na ich akceptáciu, čo v dobe rekodifikačných prác reagovalo na potreby a stav spoločnosti. Počas svetovej pandémie ochorenia COVID-19 prešla celá spoločnosť zmenami, pričom jednou z takýchto zmien bolo výrazne zvýšenie využívania nových technológií v čoraz väčšom rozsahu, tak v pracovnom ako aj súkromnom živote osôb. Nadväzujúc na takúto zmenu v spoločnosti by bolo vhodné v budúcich rekodifikačných prácach Občianskeho zákonníka pri súkromných závetoch zohľadniť

túto zmenu v spoločnosti, ako aj tempo technologického vývoja, a inkorporovať nové technické prvky, ktoré majú tendenciu zjednodušiť a viac sprístupniť tieto právne inštitúty občanom. Príkladom štátov, ktoré inkorporovali nové technológie do svojich právnych poriadkov sú štáty Nevada, Florida, Indiana, Arizona, či iné štáty, ktoré uznávajú aj elektronické závetu za platné^[46]. Pri pohľade na súdy v právnom systéme *common law* je vidieť, že reagujú na technologický pokrok a výrazné každodenné využívanie technológií v spoločnosti a uznávajú jednotlivé prípady vyjadrenia poslednej vôle v čisto elektronickej podobe, pretože pri testamentárnej slobode nehľadia až tak na formu poslednej vôle, ale či sa dá z danej formy poslednej vôle zistiť, že poručiteľ chcel týmto svojím prejavom vyjadriť svoju poslednú vôľu, či je vyjadrenie vôle urobené naozaj poručiteľom a či je autentické.^[47] Ak dôjde v budúcnosti v Slovenskej republike k zmene testamentárnych foriem, nemalo by to byť len vhodnou inšpiráciou sa z minulosti, ale zmena by mala reflektovať aj na dynamiku vývoja spoločnosti a jej smerovanie.

Použité informačné zdroje

Bajánková, J., Tretia hlava, Dedenie zo závetu, In: Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol., Občiansky zákonník II., § 451-880, 2. vydanie, Komentár, Praha: C.H.Beck, 2019, 3279 s. ISBN 978-80-7400-770-5 ;

Beyer, G.W, Hargrove, C.G., Digital Wills: Has the time come for wills to join the digital revolution? In Ohio Northern University Law Review, Vol 33, 2007, s. 865-902

Cisársky patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Všeobecný zákonník občiansky, [online] [cit.2023-10-5], Dostupné na internete: 946/1811 Sb. zák. soud. – Beck-online

Developments in the Law – More Data, More Problems, Chapterfour: What Is an „Electronic Will“? In Harvard Law Review, Vol. 131, no.6, 2018, s. 1790-18811 ;

Electronic Wills Act. [online]. [cit. 2023-10-10], Dostupné na internete: <https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=a0a16f19-97a8-4f86-afc1-b1c0e051fc71> ;

eWills Legality: A State-by-State Analysis, [online]. [cit.2023-11-1], Dostupné na internete:: <https://trustandwill.com/learn/ewill-legality> ;

How many smartphones are in the world? [online]. [cit.2023-9-8], Dostupné na internete: <https://www.bankmycell.com/blog/how-many-phones-are-in-the-world> ;

Knapp, V., Luby, Š. a kol., Československé občianske právo, Bratislava: OBZOR, 1974, 586 s.

Križan, M., Čipková, T., Formy závetu reflektujúce 21. storočie, In: Ficová, S., Raková, K., Ivančo, M. a kol., Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda, 1. vydanie, Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, s. 198-214, ISBN978-80-571-0545-9 ;

Laclavíková, M., Švecová, A., Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790, Trnava: Typi Univeristatis Tyrnaviensis 2007, s. 415 s., ISBN 978-80-8082-153-1 ;

Lazár, J. a kol. ,Občianske právo hmotné.1., IURA Edition: Bratislava, 2006, 635 s., ISBN 80-8078-084-6 ;

Lonich, M., Can a will written on a tablet be valid? [online]. [cit.2023-9-5], Dostupné na internete: <https://www.lpeplaw.com/can-a-will-written-on-a-tablet-be-valid/> ;

Luby, Š., Dejiny súkromného práva na Slovensku, Bratislava, IURA EDITION, 2002., 626 s., ISBN 80-89047-48-3 ;

MSSR, Návrh paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka v roku 2015, [online], [cit. 2023-10-1] , Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2015.pdf ;

MSSR, Rekodifikácia súkromného práva, [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/aktualne-temy/rekodifikacia-sukromneho-prava/> ;

Rebro, K., Blaho, P. ,Rímske právo, Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, 414 s., ISBN 978-80-7380-782-5 ;

Nevada Revised Statutes, kapitola 133.085. [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete: <https://www.leg.state.nv.us/nrs/NRS-133.html#NRS133Sec085> ;

Roser, M., Technology over the long run: zoom out to see how dramatically the world can change within a lifetime, [online]. [cit.2023-11-3], Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/technology-long-run> ;

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 29.11.2011 4Cdo 24/2011 ;

Rozhodnutie Alan Yazbek v Ghosn Yazbek & Anor, 2012, NSWSC 594, Austrália. [online]. [cit.2023-8-28], Dostupné na internete: <http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/cases/nsw/NSWSC/2012/594.html> ;

Rozhodnutie Supreme Court of Queensland vo veci Estate of Carrigan (deceased), Re [2018] QSC 206, [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete: <https://www.sclqld.org.au/caselaw/QSC/2018/206> ;

Rozhodnutie Supreme Court of Queensland vo veci Mellino v Wnuk & Ors [2013] QSC 336, [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete: <https://www.queenslandjudgments.com.au/caselaw/qsc/2013/336> ;

Rozhodnutie Supreme Court of Queensland vo veci Radford v White (2018) QSC 306 zo 17. decembra 2018, [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete: http://queenslandjudgments.com.au/caselaw/qsc/2018/306#_ftnref1 ;

Švecová, A., Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950, Bratislava: VEDA, 2010, 232s, ISBN 978-80-224-1140-0 ;

Švecová, A., Mestský závet a jeho právne uchopenie v novovekom práve platnom na Slovensku., In MUNI Journals, roč. 20, č. 3, 2012, s. 257-266, ISSN: 1805-2789 ;

Zákon č. 49/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov;

Zákon č. 49/1964 Zb. Občiansky zákonník vo vyhlásenom znení;

Zákon č. 141/1950 Sb. Občiansky zákonník;

Zákonný článok XXVII/1715;

Zákonný článok XVI/1876.

Poznámky pod čiarou

[1] Križan, M., Čipková, T., Formy závetu reflektujúce 21. storočie, In: FICOVÁ, S., RAKOVÁ, K., IVANČO, M. a kol., Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda, 1. vydanie, Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, s. 202-203

[2] Štefan I/6: „aby každý si mohol svoj majetok slobodne podeliť, darovať synom, dcéram alebo cirkvi, a toto nech sa nikto neopováži ani po jeho smrti spochybniť.“ In Laclavíková, M., Švecová, A., Pramene práva na území Slovenska I., Od najstarších čias do roku 1790, Trnava: Typi Universtatis Tyrnaviensis 2007, s. 62

[3] Luby, Š., Dejiny súkromného práva na Slovensku, Bratislava, IURA EDITION, 2002, s. 511

[4] Právo vyjadriť poslednú vôľu bolo obmedzené len na osoby, ktoré nemali potomkov (mužského pohlavia), a dediť majetok na základe úkonu posledného poriadku mohli len príbuzní poručiteľa alebo cirkev, aj to len so súhlasom kráľa.

[5] Pozri: Švecová, A., Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950, Bratislava: VEDA, 2010, s. 59.

[6] Majetok sa delil na nedonačný majetok, donačný majetok a nadobudnutý alebo hnuiteľný majetok, pričom každý druh nadobudnutého majetku podliehal inému režimu dedenia.

[7] Švecová, A., Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950, Bratislava: VEDA, 2010, s. 40

[8] Tamtiež. s. 41

[9] Zákonné články XI/1231, VI/1267, IX/1267, XXVI/ 1290, XXX/1290 a XXXIII/1290

[10] Trip. II/17: „in examine, discussioneque falsarum literarum, debet attendi per iudices: maxime datum literarum, seu dies emanationis privilegiorum, atque annorum positio. Necnon sigilli impressio, vel appensio, ac circumferentia ac superscriptio.“

[11] Švecová, A., Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950, Bratislava: VEDA, 2010, s. 60

[12] Osobitný druh právneho úkonu, ktorý charakterizovala veľmi prísna formálnosť. „V posklasickej a justiniánskej dobe sa stretávame s riadnym závetom vo viacerých formách – v ústnej, písomnej, súkromnej a verejnej a napokon v riadnej a mimoriadnej.“ Súkromný závet sa robili ústne pred siedmimi svedkami, poručiteľ prejavil svoju celú vôľu zrozumiteľne bez prerušenia za stálej prítomnosti všetkých svedkov. Písomný súkromný závet od roku 439 tzv. trojdielny závet pozostával z civilného práva – prítomnosť svedkov, z prétorského práva – počet svedkov a pripojenie pečatí a z cisárskeho práva – podpisy závetcu a svedkov. Mohol byť napísaný vlastnou rukou alebo ho mohol

napísať niekto iný. V roku 446 bol uznaný za platný aj holografný závet napísaný vlastnou rukou bez svedkov cisárom Valentiniánom III. Bližšie pozri: Rebro, K., Blaho, P., Rímske právo, Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 352-354

[13] Luby, Š., Dejiny súkromného práva na Slovensku, Bratislava, IURA EDITION, 2002, s. 522

[14] Švecová, A., Mestský závet a jeho právne uchopenie v novovekom práve platnom na Slovensku, In MUNI Journals, Roč. 20, č. 3, 2012, s. 257-266, ISSN: 1805-2789 s. 263

[15] „Respectu demum liberarum et regiarum civitatum (quae in reliquo, penes suum hactenus habitum usum manere possunt. „Napokon, pokiaľ ide o slobodné a kráľovské mestá (ktoré vo zvyšku môžu naďalej používať svoju doterajšiu zaužívanú prax)“ IN Khlosz, P., Praxis seu forma processualis fori spiritualis in Mariano Apostolico Hungariae regno usurecepta, Tyrnaviae: Typis Academicis Societatis Jesu, 1761, s. 237, IN Švecová, A. Mestský závet a jeho právne uchopenie v novovekom práve platnom na Slovensku.

[16] Szlemenics, P., Elementa iuris Hungarici iudicarii civilis, Tomus II., IN ŠVECOVÁ, A., Mestský závet a jeho právne uchopenie v novovekom práve platnom na Slovensku, IN MUNI Journals, Roč. 20, č. 3, 2012, s. 263

[17] Švecová, A., Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950, Bratislava: VEDA, 2010, s. 84

[18] Luby, Š., Dejiny súkromného práva na Slovensku, Bratislava, IURA EDITION, 2002, s. 532

[19] Švecová, A., Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950, Bratislava: VEDA, 2010, s. 85

[20] Luby, Š., Dejiny súkromného práva na Slovensku, Bratislava, IURA EDITION, 2002, s. 532

[21] Švecová, A., Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950, Bratislava: VEDA, 2010, s.86

[22] Cisársky patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Všeobecný zákonník občiansky, § 534, [online] [cit.2023-10-5] Dostupné na internete : 946/1811 Sb. zák. soud. – Beck-online

[23] Svedkom nemohli byť ženy, členovia duchovenstva, muži mladší ako 18 rokov, osoby zmyslov zbavené, slepí, hluchí, nemí, tí ktorí nerozumeli jazyku, v ktorom bol záver zostavená, osoby odsúdené za podvod alebo zločin zo zisťnosti, osoby iného vierovyznania ako katolíckeho, ak zostavovateľ závetu bol kresťanom, manžel, dedič, rodič, dieťa, súrodenci, platení domáci pomocníci.

[24] Cisársky patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Všeobecný zákonník občiansky (1812-1860)|, § § 578- § 584. [online] [cit.2023-10-5] Dostupné na internete: 946/1811 Sb. zák. soud. – Beck-online

[25] Švecová, A., Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950, Bratislava: VEDA, 2010, s.123

[26] Tamtiež, s.125

[27] Lazár, J. a kol., Občianske právo hmotné,1, IURA Edition: Bratislava, 2006, s. 55

[28] Knapp, V., Luby, Š. a kol., Československé občianske právo, Bratislava: OBZOR, 1974, s. 538

[29] Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 29.11.2011 4Cdo 24/2011

[30] Bajánková, J. Tretia hlava, Dedenie zo závetu, In: Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol., Občiansky zákonník II. § 451-880, 2. vydanie, Komentár, Praha: C.H.Beck, 2019, s. 1802

[31] Roser, M., Technology over the long run: zoom out to see how dramatically the world can change within a lifetime. [online]. [cit.2023-11-3], Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/technology-long-run> ;

[32] How many smartphones are in the world? [online]. [cit.2023-9-8], Dostupné na internete: < <https://www.bankmycell.com/blog/how-many-phones-are-in-the-world> ;

[33] Beyer, G.W, Hargrove, C.G., Digital Wills: Has the time come for wills to join the digital revolution? In Ohio Northern University Law Review, Vol 33, 2007, s. 891

[34] Metadáta sú informácie uložené v takmer akomkoľvek type súboru. Môže obsahovať vaše meno, názov vašej spoločnosti alebo organizácie, názov vášho počítača, názov sieťového servera alebo jednotky, do ktorej ste súbor uložili, prispôbené komentáre a mená a časy predchádzajúcich autorov, revízií alebo verzií predchádzajúcich dokumentov, dostupné na internete: <https://slovak.compiou.com/simple-questions-what-is-files-metadata#menu-1> ;

[35] Developments in the Law – More Data, More Problems, Chapterfour: What Is an „Electronic Will“? In Harvard Law Review, Vol. 131, no.6, 2018, s. 1795

[36] Pozri Alan Yazbek v Ghosn Yazbek & Anor, 2012, NSWSC 594, Austrália, [online]. [cit. 2023 – 8 – 28] Dostupné na internete: <http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/cases/nsw/NSWSC/2012/594.html>

[37] Rozhodnutie Supreme Court of Queensland vo veci Estate of Carrigan (deceased), Re [2018] QSC 206. [online]. [cit. 2023-10-10], Dostupné na internete: <https://www.sclqld.org.au/caselaw/QSC/2018/206>;

[38] Rozhodnutie Supreme Court of Queensland vo veci Mellino v Wnuk & Ors [2013] QSC 336, [online]. [cit. 2023–10-10], Dostupné na internete: <https://www.queenslandjudgments.com.au/caselaw/qsc/2013/336> ;

[39] Lonich, M., Can a will written on a tablet be valid? [online], [cit. 2023-9-5], Dostupné na internete: <https://www.lpeplaw.com/can-a-will-written-on-a-tablet-be-valid/> ;

[40] Pozri Rozhodnutie Superme Court of Queensland vo veci Radford v White (2018) QSC 306 zo 17. decembra 2018, [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete: http://queenslandjudgements.com.au/caselaw/qsc/2018/306#_ftnref1 ;

[41] Nevada Revised Satutes, kapitola 133.085. [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete: <https://www.leg.state.nv.us/nrs/NRS-133.html#NRS133Sec085> ;

[42] Electronic Wills Act. [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete:

<https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=a0a16f19-97a8-4f86-afc1-b1c0e051fc71> ;

[43] eWills Legality: A State-by-State Analysis, [online], [cit. 2023-11-1], Dostupné na:

<https://trustandwill.com/learn/ewill-legality> .

[44] MSSR. *Rekodifikácia súkromného práva*, [online], [cit.2023-10-10], Dostupné na internete:

<https://www.justice.gov.sk/aktualne-temy/rekodifikacia-sukromneho-prava/> ;

[45] MSSR. *Návrh paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka v roku 2015*, [online], [cit.

2023-10-1]], Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ-2015.pdf> ;

[46] Napríklad Austrália – Supreme Court of Queensland, Južná Afrika, Spojené kráľovstvo umožňuje svedkom svedčiť závet aj virtuálne

[47] Developments in the Law – More Data, More Problems, Chapterfour: What Is an „Electronic Will“? IN Harvard Law Review, Vol. 131, no.6, 2018,s. 1805